

UDK 272-1Šagi-Bunić, T. J.
272-1Bonaventura, D.
27-732.4-675"1962/1965"(497.5)
Primljeno: 24. 11. 2020.
Prihvaćeno: 1. 3. 2021.
Izvorni znanstveni rad

TOMISLAV J. ŠAGI – BUNIĆ I BONAVENTURA DUDA PRIJATELJSTVO U SLUŽBI KONCILSKE OBNOVE

Daniel PATAFTA

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
d.patafta@yahoo.com

Sažetak

Na temelju građe iz ostavštine fra Bonaventure Duda i objavljenih tekstova u različitim publikacijama u radu se nastoji pokazati životni put dvojice hrvatskih franjevaca, kapucina Tomislava Janka Šagi-Bunića i franjevca Boneaventure Duda. Poznanstvo ove dvojice redovnika i svećenika seže u vrijeme njihovog odgoja u sjemeništima u Varaždinu i školovanja u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u istom gradu. Različite naravi, različiti pristupi radu, različiti životni putovi, a u pozadini svega ostajalo je trajno prijateljstvo koje je ispreplitalo živote i rad ove dvojice prijatelja do kraja njihova života. Duda i Šagi-Bunić ostali su zabilježeni u povijesti Crkve u Hrvata i hrvatskoj nacionalnoj povijesti kao nezaobilazna imena koncilске obnove u Hrvatskoj kao osobe koje su svaki na svoj način, usmjeravali intelektualni i pastoralni život Crkve u hrvatskom narodu u prijelomnim vremenima koncilске obnove, u socijalističkom društvu kojim je dominirao komunistički totalitarizam i otvorena ateizacija. Njihovi životi i rad jesu trajno svjedočanstvo da čovjek u otkrivanju svoga krsnog poslanja postaje *locus theologicus*, prostor Božje prisutnosti i djelovanja u Crkvi i svijetu, koje se ostvaruje i kroz djelovanje pojedinaca u njihovoj posvećenosti kroz određeno poslanje u Crkvi. Njihovo prijateljstvo također je svjedočanstvo kako iskreno prijateljstvo također jest *locus theologicus*, jer iz njega izrasta veliko dobro koje u svom vremenu pridonosi obnovi Crkve i društvene stvarnosti, odnosno čovjeka kao neizostavnog djela tih stvarnosti, a trag dobra ostaje zabilježen među generacijama koje slijede. Na ovom tragu u radu će biti proučen odnos dvaju hrvatskih teologa Tomislava J. Šagi-Bunića i Bonaventure Duda, koje je uz obilježnost franjevačkom karizmom poslanja u hrvatskom narodu, visokim obrazovanjem te kvalitetnim znanstvenim i pastoralnim radom, obilježilo cjeloživotno prijateljstvo, koje je bilo u potpunosti uključeno u njihovo poslanje u Crkvi i narodu. Članak prati njihove živote od odgojnog razdoblja u Varaždinu do smrti Šagi-Bunića, kroz teška i prijelomna razdoblja Crkve u Hrvata i hrvatskoga naroda.

Ključne riječi: Bonaventura Duda, Tomislav Janko Šagi-Bunić, prijateljstvo, Drugi vatikanski koncil, Crkva u Hrvata, postkoncilská obnova, civilizacija ljubavi

Uvod

Kršćanska tradicija i općenito religiozne tradicije uvijek su u nauku i praksi potvrđivale i afirmirale duboko jedinstvo i međuovisnost osobe u vjerskom znanju, na svim njegovim razinama, u njezinom općenitom životu, kao i individualnom i društvenom životu. Ovu činjenicu sada jasno potvrđuju i moderne antropološke znanosti, osobito psihologija i sociologija znanja i kulturna antropologija. Također i određeni smjerovi moderne filozofije, osobito egzistencijalizam i personalizam, kao i suvremena hermeneutika sa svojim konceptom sveobuhvatne percepcije ili razumijevanja globalnog smisla. Ovime je u teologiji potaknuta opravdana revalorizacija, na temelju biblijske, patrističke i srednjovjekovne (skolastičke) tradicije, opća i životna dimenzija kontempliranja, ispovijedanja i pohvale Boga, kao i konkretnog zalaganja vjere i teologije u odnosu na njihovu zajedničku konceptualnu dimenziju. Sve ove stvarnosti stavljale su i stavljaju pred teologa i teologiju općenito pitanja koja ne može izbjeći, osobito kada se nađe pred opravdanjem vjere na temelju »znanstvenog« i »razumskog«, a nalazeći se u opasnosti da napusti teološko polje i prijanje uz vjeru kao temelj i neprekidnu referentnu točku mišljenja i življenja.¹ Ovo je izazov pred kojim se našla teologija u modernosti i suvremenosti, a osobito pred izazovima postmodernosti – pitanje znanstvenosti teologije. U postkoncilskom razdoblju razvili su se novi smjerovi u teologiji, koji su kroz praksu i metodu tražili novi teološki model.

Ne odstupajući od tradicije odnosa učiteljstva i teologa, 1975. Međunarodna teološka komisija objavila je dokument u kojem donosi temeljne teze za razumijevanje suodnosa »naučavajuće Crkve«, pape i biskupa, i s druge strane teologa.² Ključna stavka za razumijevanje tog suodnosa jest priznanje da i teolozi uživaju svojevrsan autoritet koji proizlazi iz njihove znanstvene stručnosti, koji se ne može odjeliti od iskonskog značenja teologije kao znanosti o vjeri, ali mora biti čvrsto utemeljen na živom iskustvu i djelotvornost vjere teologa.³ Ovime teolozi življene i iskustvene vjere postaju »loci theologici«, odnosno vrela teološke spoznaje, usklađeni životom i mišlju s učiteljstvom, tradicijom i Svetim pismom, a u isto vrijeme nositelji novih puteva pristupa otajstvima kršćanske vjere.

¹ Usp. Wolfhart PANNENBERG, *Questioni fondamentali di teologia sistematica*, Brescia, 1972, str. 5; Wolfhart PANNENBERG, *Epistemologia teologica*, Brescia, 1975., str. 1-2;

² Usp. COMISSIO THEOLOGICA INTERNATIONALIS, *Theses de Magisterii Ecclesiastici et Theologiae ad invicem relatione*. (6.VI.1976.), u: *Gregorianum*, 57 (1976.) 3, 549-563.

³ Usp. COMISSIO THEOLOGICA INTERNATIONALIS, *Theses de Magisterii Ecclesiastici et Theologiae ad invicem relatione*, 555.

Životni putevi Tomislava Janka Šagi-Bunića i Bonaventure Dude ukorijenjeni su duboko u ovim stvarnostima, a njihov prijateljstvo, rad i iskustvo življene vjere pretočeno u znanstveni teološki rad i konkretnu stvarnost čini ih uistinu osobama, koje su svaki na svoj način, izvori svjedočenja i spoznaje vjere, odnosno pojedinačno i zajedno »locus theologicus.« Pregledom njihova života, rada i svjedočenja u ovom radu nastojati će se pokazati veliki doprinos koji su spomenuta dvojica dala provođenju koncilske obnove u Hrvatskoj, ali i postali nositelji ne nove teologije, nego vrednovanja stvarnosti i naučavanja koje je učiteljstvo Crkve stoljećima definiralo, tradicija Crkve brižno čuvala, Sveto pismo utemeljivalo, a koncilska obnova otvorila put prema konkretnom životu čovjeka vjernika u odnosu prema Bogu i bližnjemu.

1. Koncilski i postkoncilski procesi u Crkvi u Hrvata

Drugi vatikanski koncil ozbiljno se je bavio tadašnjim stanjem unutar Katoličke Crkve i odnosom Kristove Crkve prema svijetu, odnosno prema konkretnom čovjeku i konkretnom društvu. Bilo je, naime, nužno premisliti i domisliti poziciju Kristove povijesne Crkve u suvremenom svijetu tako da kršćani ostanu Kristovim učenicima i nasljedovateljima, ali da istodobno budu partneri i suradnici svim ljudima, i onima koji nisu kršćani i koji nisu vjernici. Bilo je to neophodno da se izbjegne dihotomija između Katoličke Crkve na jednoj, te razvoja društva na drugoj strani.⁴ Na samom početku rada koncila pojavio se tjednik *Glas koncila*, neovisan o Katoličkom bogoslovnom fakultetu, ali je već za trajanja koncila bio platforma publicističkog širenja teološke misli koju je koristio koncilski teolog Tomislav J. Šagi Bunić. To je razdoblje bilo plodonosno za hrvatsku Crkvu, premda je živjela u teškim vremenima komunističke diktature.

Koncil je prihvatila i jugoslavenska komunistička država kao događaj otvaranja Crkve prema svijetu. Sama država nije vidljivije promijenila svoj stav prema Crkvi tako da zbog društveno-političkih i unutarcrkvenih razloga koncil nije posve zaživio u komunističkom razdoblju u Hrvatskoj. Stoga koncilska poruka ostaje i nadalje procesom koji treba ostvarivati u razdoblju samostalne Hrvatske. Još su i danas vidljivi znakovi da je pretkoncilska Crkva u Hrvata bila statična, klerička, narodna Crkva, prema društvu i svijetu apologetska, a nije znala za dijalog i ekumenizam. Pretkoncilska teologija je

⁴ Usp. Stjepan KUŠAR, Teologija solidarna sa svojim vremenom, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2002.) 3, 675-679.

pak išla uhodanim skolastičkim putovima oslanjajući se na teološke autoritete, Crkvu je shvaćala kao savršeno društvo pri čemu je u pastoralu prevladavala sakramentalizacija, u liturgiji legalizam, a u propovijedanju moralizam.⁵ Koncil je pred teologiju stavio osobit zadatak da bude što tješnje povezana s praksom. Praksa bi imala biti direktivna norma sveukupne teologije, jer je Drugi vatikanski koncil isticao da je sva teologija pastoralno usmjerena pa stoga ne može biti teoretska znanost i zadržati se na školskom teološkom sustavu, već mora crkvenoj praksi postaviti solidne teoretske temelje sintezom proučenog religioznog iskustva. Teolog stoga mora biti kritičar društvene prakse, ali nadalje crkvene prakse. Valja uočiti i priznati da je Koncil u Crkvi i hrvatskom društvu u pet desetljeća po njegovom završetku ostvario velike pastoralne-teološke iskorake i pomake, prvenstveno zahvaljujući razboritoj ponudi njegova sadržaja od strane hrvatskih teologa.

U tom razdoblju je u cijelosti izgrađen, zapravo obnovljen i uspostavljen sustav teoloških školskih institucija Crkve u hrvatskom narodu. Bogoslovne škole bile su istodobno rasadište i mreža okupljanja brojnih hrvatskih teologa. Teolozi u svim školskim ustanovama predkoncilskog razdoblja smatrali su svojom prvom zadaćom nastavno djelovanje. Samo neke od tih ustanova izdavale su u predkoncilskom razdoblju i u vremenu trajanja koncila teološke časopise, ali iz njihovog sadržaja može se vidjeti kako da se pojedine visoke škole nisu posebno posvetile nekom znanstvenom teološkom istraživanju i njegovoj aktualizaciji. U najboljem slučaju se prenosi i prilagođuje poruka Drugog vatikanskog koncila, ali bez prethodnog istraživanja sadržaja koju poruka nosi i na koji način je valja inkulturirati u prostor Crkve u Hrvata. Od takvog nedovoljno organiziranog rada većine hrvatskih teologa odmiče se skupina profesora Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu koja je 1966. pokrenula časopis *Svesci Kršćanska sadašnjost*. Podržao ju je kardinal Franjo Šeper kada je formalno 1968. ustanovio *Kršćansku sadašnjost*. Centar za koncilsku istraživanja, dokumentaciju i informacije.⁶ Pod vodstvom teologa T. J. Šagi-Bunića, Josipa Turčinovića i Vjekoslava Bajsića zahuktala se plodonosna djelatnost te ustanove. *Sveske* su, naime, slijedili teološki nizovi: *Metanoja*, *Znakovi i gibanja*, *Svjedočenje-građa i prilozi*, *Riječ*, *Upoznajmo Bibliju* (kasnije *Vrijeme i riječ*); časopisi: *Kana*, *AKSA (Aktualnosti Kršćanska sadašnjost)*, *Analacta Croatica christiana*,

⁵ Usp. Rudolf BRAJČIĆ, Bitna teološko-eklezijalna nasljeđa naše pretkoncilске Crkve, u: *Crkva u svijetu*, 21 (1986.) 2, 507-522.

⁶ Usp. Adalbert REBIĆ, *Svesci-Communio* i međunarodna suradnja *Kršćanske sadašnjosti*, u: *Nastanak i razvitak Kršćanske sadašnjosti. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija o 40. obljetnici djelovanja*, Albert Turčinović (ur.), Zagreb, 2010., 83-100.

Teološki radovi, itd. *Kršćanska sadašnjost* je postala važan izdavač različitih biblijskih, liturgijskih, vjeronaučnih izdanja, a zatim važnih standardnih djela teološke literature, izvorne i prevedene. *Kršćanska sadašnjost* je tako razvila ne samo svoje izdavaštvo već je podržala razvitak hrvatske teologije i otvarala vrata hrvatskim teozolima za suradnju s katoličkim teozolima Europe. Opravdano je rad teologa u organizaciji *Kršćanske sadašnjosti* nazvati »hrvatskom teološkom školom.«⁷

Dominantna imena obnove teologije u Hrvatskoj u postkoncilskom razdoblju svakako su bili Tomislav Janko Šagi-Bunić, Josip Turčinović i Vjekoslav Bajsić, međutim teološka obnova nužno je tražila i adekvatan prijevod Biblije na hrvatski jezik. Koliko je bio nužan prijevod Biblije u tadašnjih društveno-političkim okolnostima socijalističke Jugoslavije/Hrvatske, svjedoči Tomislav Ladan: »U razdoblju od 1961. do 1971. ono što se najviše osjećalo kao potreba među hrvatskim duhovnicima najrazličitijih usmjerenja i primanja bilo je spašavanje hrvatskog jezika, jer se osjećalo da je pritisak jugounitarizma osobito jak na području imena hrvatskog jezika, njegove naravi i položaja kao službenog jezika u Hrvatskoj. Tako smo 1967. napravili, tada svima poznatu, Deklaraciju o hrvatskom jeziku koja je bila zaustavljanje »pet minuta do dvanaest«, vrlo snažnog pritiska unitarizma na hrvatski jezik... Znali smo da će doći do vrlo žestokih napadaja, i došlo je, ali smo uspjeli odmah nakon Deklaracije, za godinu dana, objaviti hrvatski prijevod Biblije.«⁸ Bio je to pothvat kojem se nitko nije nadao u jednoj komunističkoj zemlji, ali je ipak shvatljiv kao znak popustljivosti komunističkog režima nakon što je 1966. potpisan tzv. *Protokol* između Svete Stolice i Jugoslavije. Dok je bibličar Bonaventura Duda uz književnika Juru Kaštelana nositelj projekta prijevoda Biblije na hrvatski jezik, Šagi-Bunić govoreći o problemima evangelizacije u uvjetima u kojima se Hrvatska u to vrijeme nalazila istaknuo je u svom predavanju na zasjedanju Biskupske konferencije Jugoslavije u Zagrebu 9. svibnja 1974. kako je najveći problem evangelizacije »slaba naša biblijska ishranjenost«⁹ te kako je nužno svestrano se reorijentirati »na crti biblijske obnove – i u propovijedanju, i u liturgiji, i u katehizaciji, i u svemu nastupanju – kako bi naša Crkva kao zajednica vjernih doista mogla sutra pružati sliku zajednice koja živi od bit-

⁷ Usp. Vlado KOŠIĆ, *Recepcija Koncila u Hrvatskoj – uloga Kršćanske sadašnjosti u tome, u: Nastanak i razvitak Kršćanske sadašnjosti. Zbornik radova sa znanstvenog simpozija o 40. obljetnici djelovanja*, Albert Turčinović (ur.), Zagreb, 2010., 23-30.

⁸ Arhiv franjevačkog samostana Kaptol-Zagreb (dalje: AFSKZg), *Zagrebačka Biblija*, Razgovor Katiće Knezović s Tomislavom Ladanom 11. VI. 1993.

⁹ Tomislav J. ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, knj. 1., Zagreb, 1981., 460.

noga i uronjena je u bitno,«¹⁰ odnosno sam Šagi-Bunić kaže kako je potrebna »biblijska obnova našega naroda.«¹¹ Duda je u jednom svom izlaganju iz 1966. pod nazivom *Biblija – knjiga Božjeg narod* zapisao da je »Sveto pismo privilegirani dokument božanske objave bilo uistinu izvor inspiracije i norma koncila.«¹² Tako da prema Dudi ono mora biti »u što širim razmjerima i u postkoncilskoj obnovi Crkvi u cjelini i u svim njezinim udovima; izvor inspiracije i norma mišljenja, djelovanja, života.«¹³ Na istom tragu ostaje i Šagi-Bunić u svom već spomenutom izlaganju o problemu evangelizacije.¹⁴

Ove sumarne naznake iz postkoncilskog vremena Crkve u Hrvata iz pera dvaju značajnih teologa toga vremena, patrologa Tomislava Janka Šagi – Bunića i bibličara Bonaventure Dude, profesora Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zgarebu, pokazuju temeljne doticaje u shvaćanju postkoncilске obnove Crkve među Hrvatima.

2. Od sjemeništa u Varaždinu do Fakulteta u Zagrebu

Prijateljstvo Bonaventure Dude, franjevca i Tomislava Janka Šagi-Bunića, franjevca-kapucina, nije omeđeno samo pripadnošću hrvatskom franjevačkom korpusu ili općenito franjevačkoj dimenziji posvećenja, nego seže u vrijeme njihova školovanja u franjevačkoj gimnaziji u Varaždinu, koja je djelovala u sklopu Franjevačkog kolegija sv. Antuna.¹⁵

Prva dodirna točka, koja je obilježila život dvojice franjevacu bila je blizina s majkom. Duda navodi kako je na njega majka ostavila »lijep dojam, zauzetim radom s krasnarskim djevojkama u crkvenom pjevanju, a onda u životnom sudjelovanju u nedjeljnoj liturgiji.«¹⁶ Dudina majka Antica umrla je 1934. u

¹⁰ Tomislav J. ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, knj. 1., 460.

¹¹ *Isto*.

¹² AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-10, dokument: Koncilská misao, Zagreb, 5. IV. 1966., *Biblija – knjiga Božjega naroda*, 1.

¹³ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-10, dokument: Koncilská misao, Zagreb, 5. IV. 1966., *Biblija – knjiga Božjega naroda*, 1.

¹⁴ Usp. Tomislav J. ŠAGI-BUNIĆ, *Vrijeme suodgovornosti*, knj. 1., 458-460.

¹⁵ Usp. *Franjevački kolegij*, Varaždin, 1941.; AFSKZg, *Ostavština o. Teofila Harapina*, D-9a, Pismo o. Lovre Kiša o svojim sjećanjima na o. Teofila Harapina od 10. III. 1969. gdje govori o izgradnji Kolemija sv. Antuna i gimnazije; Paškal CVEKAN, *Djelovanje franjevacu u Varaždinu*, Varaždin, 1978., 119-120; Krešimir FILIĆ, *Franjevci u Varaždinu*, Varaždin, 1944., 63-67; Državni arhiv u Varaždinu (dalje: DAV), *Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti (1925.-1945.)*, D.3.1., knj. 30.

¹⁶ Bonaventura DUDA, *Uz sestre sv. Križa na Sušaku prije sedam desetljeća: Uspomene o životnom raskršću*, u: *Stoljetnica života i djelovanja Milosrdnih sestara svetog Križa na Sušaku*, Estera Radičević-Emanuel Hoško (ur.), Đakovo-Rijeka, 2005., 220; Bonaventura DUDA, *Razgovori i razmišljanja*, Zagreb, 2012., 133.

Klenovniku od tuberkuloze. Isto će Duda spomenuti i u svojim razmišljanjima o Šagi-Buniću povodom njegove smrti za kojega kaže: »Često je ponavljao da mu je mati bila prva i neusporediva učiteljica vjere.»¹⁷

Njihovo dugogodišnje prijateljevanje započelo je u varaždinskoj Franjevačkoj gimnaziji s pravom javnosti. O tome Bonaventura Duda piše na više mjesta. U sjećanjima na Šagi-Bunića kaže: »Druga postaja njegova života bio je Varaždin: kapucinski samostan i konvikt, i franjevačka klasična gimnazija. Tu je, usput spominjem, počelo i naše dugogodišnje drugovanje, čak i u vojsci u Prilepu. Božja je milost moga života što smo u minijaturi obnovili biblijsku povijest o Davidu i Jonatanu. On je svakako bio David. Bio je razred preda mnom, ali smo se mi – kroz tih osam gimnazijskih godina – po njemu mjerili, a i naši su nas profesori njime kao uzorom poticali.«¹⁸ Puno opuštenije i otvorenije Duda je progovorio u razgovoru s fra Antom Barišićem koji je vođen 15. siječnja 2008. godine. Bilo mu je tada 84. godine i tu također govori o svom prvom susretu sa Šagi-Bunićem: »Moj prvi susret s Tomom bio je u prvom razredu gimnazije. Ja sam došao u franjevački kolegij, ne u sjemenište, u Varaždinu, u jesen 1935. Toma je tada bio kod kapucina u sjemeništu. Ali ja njega nisam vidio u sjemeništu, nego su samo prefekti i profesori govorili, e kad bi ti znao kao što je Janko Šagi znao [...] On je bio drugoškolač. A onda sam ja, iako u prvom razredu, želio se susresti s njim. Mi smo redovito išli na šetnje i igru u dravsku šumu. Jednom prilikom za takve šetnje sam pitao gdje su kapucini jer sam htio upoznati Tomu. I onda sam ga našao u šumi. Drugi su se igrali, a on je u šumi razmišljao. Ne sjećam se što smo tom prigodom razgovarali. Znam da mi je pričao o Dostojevskom, o Danteovoj Komediji [...]«¹⁹ O izvrsnosti dvaju učenika svjedoče i njihove ocijene iz gimnazijskih dana.²⁰

U istom razgovoru Duda kaže kako je Šagi-Bunić u novicijatu u Škofjoj Loki bio jako skrupulozan. Posjetio ga je svega dva puta kada su novicijat preselili u Varaždin 1941., a iste godine je u Varaždinu novicijat započeo i Duda.²¹

¹⁷ Bonaventura DUDA, Razmišljanje fra Bonaventure Dude o dragom pokojniku Tomislavu Janku Šagi-Buniću, u: *Vjesnik Hrvatske kapucinske provincije sv. Leopolda Bogdana Mandića*, 33 (1999.) 4(13), 529.

¹⁸ Bonaventura DUDA, Razmišljanje fra Bonaventure Dude o dragom pokojniku Tomislavu Janku Šagi-Buniću, 529.; Bonaventura DUDA, Volja Božja to je evanđelje rada, u: *Kana*, 20 (1999.) 9/325, 14-15.

¹⁹ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Dude*, B-16, Razgovor fra Bonaventure Dude i fra Ante Barišića o Tomislavu J. Šagi-Buniću od 15. I. 2008., 1.

²⁰ Usp. Arhiv franjevačkog samostana u Varaždinu (AFSVŽ), *Dnevnici franjevačke klasične gimnazije u Varaždinu*, Dnevnici od 1935. do 1940.

²¹ Usp. AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Dude*, B-16, Razgovor fra Bonaventure Dude i fra Ante Barišića o Tomislavu J. Šagi-Buniću od 15. I. 2008., 3.

Obojica su bili i ovdje žrtve vremena i rata, zbog talijanske okupacije Trsata franjevački novicijati je preseljen u Varaždin, a zbog njemačke okupacije iz Škofje Loke kapucinski također u siguran Varaždin. Duda kaže kako su obojica tu skrupuloznost smatrali darom, ali darom kojega se treba osloboditi.²² Ovdje će istaknuti kako je na mladog kapucinskog novaka pozitivno utjecao o. Alojzije Novak²³, a na obojicu poznati glazbenik kapucin o. Anzelmo Canjuga i franjevac o. Bonaventura Ćuk.²⁴

Novo razdoblje njihova prijateljavanja bilo je tijekom studija na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, tada još u sastavu Sveučilišta u Zagrebu. Duda je studij teologije započeo u jesen 1944. godine, a Šagi-Bunić godinu prije, 1943. boraveći u »franjevačkom kapucinskom samostanu, onda još samostančiću,« kako opisuje Duda mali i skromni životni prostor kapucina u zagrebačkoj Dubravi.²⁵ Nadalje Duda govori o njihovim studijskim danima i vremenu nakon rata: »Ja sam bio godinu dana za njim, što mi je jako puno značilo. Nikada se nismo razišli! Prvu godinu studija sam upisao 1944/45., a Toma 1943. Kad su partizani došli na vlast, četiri dana smo, nas pedesetak, bili ovdje u našem samostanu iz kojeg nitko nije niti izlazio niti ulazio. Slabo smo jeli. Uz studij smo prionuli više nego prije [...] Prvi dvije godine su bile takve. Onda je bilo nemoguće dobiti pasoš i ići studirati u inozemstvo. Od 1945. – 1948. je bilo najteže doba.«²⁶ Među zanimljivosti ovoga razdoblja svakako treba istaknuti da su Šagi-Bunić i Duda zajedno služili vojsku u Prilepu u Makedoniji (1951. – 1952.). Iz toga vremena vrijedno je citirati Dudino svjedočanstvo o Šagi-Bunićevu polaganju zakletve radi promocije u doktora znanosti: »Za Božić smo bili na vježbi, a čiča zima. Puške smo čistili oko dvanaest sati, njegova i moja četa su bile jedna do druge. Tada je on preda mnom kod zahoda, nakon što me delegirao prof. Wilhelm Keilbach, tadašnji dekan KBF-a u Zagrebu, kada je trebalo položiti zakletvu da može biti promoviran u Zagrebu za doktora znanosti, položio zakletvu na Proslov Ivanova evanđelja koje je bilo natipkano.«²⁷ U nastavku Duda govori kako ga je Šagi-Bunić tijekom njihova zajedničkog druženja u voj-

²² Isto.

²³ Usp. Isto; Propovijed fra Bonaventure Duda, u: *Vjesnik Hrvatske kapucinske provincije sv. Leopolda Bogdana Mandića*, 32 (1998.) 4-5, 364.

²⁴ Usp. AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-16, Razgovor fra Bonaventure Duda i fra Ante Barišića o Tomislavu J. Šagi-Buniću od 15. I. 2008., 3; Bonaventura DUDA, *Ja Bogu povjerih svoj štap – Moje mirogojske šetnje*, Zagreb, 1998., 61.

²⁵ Bonaventura DUDA, Volja Božja to je evanđelje rada, 15.

²⁶ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-16, Razgovor fra Bonaventure Duda i fra Ante Barišića o Tomislavu J. Šagi-Buniću od 15. I. 2008., 4.

²⁷ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-16, Razgovor fra Bonaventure Duda i fra Ante Barišića o Tomislavu J. Šagi-Buniću od 15. I. 2008., 4.

sci upoznao s novim teološkim gibanjima u Europi i pričao mu o potrebnoj obnovi kapucinskog reda.²⁸

Po završetku vojnog roka obojica se vraćaju na KBF u Zagrebu. Duda stječe znanstveni naslov magistra znanosti s temom *Dogmatski osnov i značenje Marijine uloge u ekonomiji spasenja*,²⁹ dok Šagi-Bunić ovdje doktorira i postaje profesorom akademske godine 1952/53.³⁰ Duda piše kako mu je glavne upute kod pisanja licencijata davao Šagi – Bunić, tada već profesor dogmatike na KBF-u.³¹ Godine 1954. Duda odlazi u Rim zauzimanjem dekana KBF-a prof. Vilima (Wilhelma) Keilbacha i Miroslava Krležu, tada predsjednika Akademije.³² Duda je ostao u Rimu do 1957. godine i doktorirao na Papinskom ateneju Antonianum u studenom 1956. godine s temom o Ivanu Stojkoviću. Bio je to poznati doktorat o kojem je recenziju napisao Joseph Ratzinger, kasnije papa Benedikt XVI., ali i Šagi – Bunić u ciklostilom izdanoj knjizi *Misao i djelo*.³³

Tijekom boravka u Rimu Duda kaže da je povremeno pisao Šagi-Buniću, »a on mi je kratko odgovarao, jer je bio strašno zaposlen. Bio je Provincijal, mladi profesor, propovjednik, ispovjednik. Svake nedjelje je imao tri mise. To što je on kao misnik radio, to se ne može opisati.«³⁴ Neka od tih pisama sačuvana su u ostavštini fra Bonaventure Duda. U prvom pismu koje je napisao Šagi – Buniću po dolasku u Rim 18. svibnja 1954. kaže odmah na početku kako je njihov rastanak bio »jedinствен u povijesti našega prijateljstva.«³⁵ Zanimljivo je i drugo pismo u ostavštini Bonaventure Duda koje nije datirano i pisano je strojopisom. U njemu Duda piše Šagi – Buniću, moleći da to bude »secretum officiale između mene i tebe«, o problemima koje nailazi kod pisanja doktorata o Stojkoviću, ne u samom pristupu, nego se suočava s problemima i različitim bojkotima koje mu čine drugi kolege s različitih teoloških učilišta koji su uzeli sebi monopol nad Stojkovićevom ekleziologijom. Raz-

²⁸ Usp. *Isto*.

²⁹ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-3, Osobni dokumenti.

³⁰ Usp. Tomislav Zdenko TENŠEK, Tomislav Janko Šagi-Bunić, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 3-4, 919; Anto BARIŠIĆ, *Teandrička kristologija Tomislava Janka Šagi – Bunića*, Zagreb, 2012., 16.

³¹ Usp. AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-16, Razgovor fra Bonaventure Duda i fra Ante Barišića o Tomislavu J. Šagi-Buniću od 15. I. 2008., 5.

³² Usp. Antun VOLENIK, *U službi evanđelja. Pastoralno-teološki i katehetski doprinos Bonaventure Duda hrvatskoj teologiji*, Zagreb, 2015., 21.

³³ Usp. Tomislav ŠAGI, *Misao i djelo*, Zagreb, 1961., 148-160; Bonaventura DUDA, *U svjetlu Božje riječi*, Zagreb, 2000., 545-556.

³⁴ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-16, Razgovor fra Bonaventure Duda i fra Ante Barišića o Tomislavu J. Šagi-Buniću od 15. I. 2008., 5.

³⁵ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-10, Pismo Bonaventure Duda Tomislavu Šagiju 18. V. 1954., 1.

mišljao je čak u dogovoru s fra Karlom Balićem da promjeni temu. Usput mu spominje kako je proučavajući Stojkovića postao »zaljubljen« u temu Crkve kao Mističnog tijela Kristova te u isto vrijeme radi na obje teme.³⁶ Na kraju pisma Duda piše sljedeće: »Dragi moj nikad više ne bih Rima zaželio. Neka! Dobro je sve to vidjeti, da cijenimo više sami sebe. Naš studij u Zagrebu je tako solidan, da ga se ne treba stidjeti u Rimu. Da nam je samo malo bolja biblioteka, ali – ni ovdje nemamo priručnih biblioteka. Jedino ako hoćeš stalno hodočastiti u Vatikan ili nacional. Ali to ždere vremena. Osim toga, knjige su užasno skupe.«³⁷ Pismo je zanimljivo i po tome što Duda piše o temama koje su zastupljene u teološkim časopisima, osobito o Crkvi i sakramentima, ali govori o susretima s o. Hadrijanom Borakom, za kojega Šagi-Buniću kaže da se vidi da ga jako voli i da podržava njegova nastojanja za proglašenjem blaženim o. Leopolda Mandića.³⁸

Dudi je očito bilo jako teško u Rimu, osim spomenutih problema oko nabavke materijala za rad i različitih prepreka koje mu postavljaju pojedinci, on tako u pismu od 12. srpnja 1954. piše Šagi-Buniću: »Hvala ti na čestitici! Proslavio sam imendan sjećajući se prošlih dana. O da ti znaš, kakvo je izgnanstvo u Rimu! Tu si kapljica vode u oceanu, a u Zagrebu si bio barem potočić... Rekao je Pomet: se trijeba akomodat! Ta pustinja sili čovjeka na reviziju samoga sebe i na suhi znanstveni rad!!! [...] Mogu ti reći – Tibi soli! – da se nekih večeri osjećam onako kao u Prilepu. Samo nema tebe! Kao što mi je onaj purgatorij dobro bio došao, ovaj će me natjerati do savršenosti! Tamo sam bio manje sam nego ovdje. Možeš si misliti kako mi je! Jedino koji Francuz je nama srodan po problematici i pastoralnom idealizmu. Pozdravi moju malu domovinu [...]»³⁹ I u drugim pismima koja je Duda pisao Šagi – Buniću iz Rima vidi se njegova čežnja za Zagrebom i prijateljima, očito ga je teško pogađala samoća. Prepiska između dvojice prijatelja je postojala iako nije bila intenzivna, bez obzira što se u ostavštini fra Bonaventure nije sačuvalo niti jedno Šagi – Bunićevo pismo iz toga razdoblja, ali se iz Dudinih pisama vidi se da je on redovito primao njegova pisama i na njih odgovarao.⁴⁰ Uglavnom

³⁶ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-10, Pismo Bonaventure Dude Tomislavu Šagiju iz Rima, 1-4.

³⁷ *Isto*, 5.

³⁸ Usp. *Isto*, 5-6.

³⁹ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-10, Pismo Bonaventure Dude Tomislavu Šagiju od 14. VII. 1954.

⁴⁰ Usp. AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-10, Pismo Bonaventure Dude Tomislavu Šagiju od 29. IX. 1954.; AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-10, Pismo Bonaventure Dude Tomislavu Šagiju od 1. III. 1955.; AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-10, Pismo Bonaventure Dude Tomislavu Šagiju od 20. V. 1955.; AFSKZg, *Ostavština fra*

je Duda tijekom studija u Rimu pisao Šagi – Buniću duža pisma, međutim u jednom izrazito kratkom napisanom 2. veljače 1955. piše kako je jako umoran od intenzivnog rada i moli Šagi – Bunića da moli za njega.⁴¹ Ovaj naporan rad na disertaciji o Stojkoviću imao je za Dudu nesretne posljedice. O »malom živčanom udaru« koji je doživio kod predaje gotove radnje ostavio je svjedočanstvo u razgovoru s franjevcem kapucinom sveta života fra Antom Tomičićem.⁴² Ovaj trenutak usmjerio je Dudu prema novom životom usmjerenju. Na savjet fra Alekse Benigara licencirao je na Papinskom biblijskom institutu i neplanirano se usmjerio prema svojoj biblijskoj specijalizaciji. Tijekom dužeg odmora u Asizu ponovno je otkrio dimenziju svoga franjevačkog poziva koju je zabilježio u knjizi *Moj sveti Franjo*.⁴³

U međuvremenu Šagi – Bunić je predavao na Katedri dogmatske teologije, vršio službu provincijala Ilirske kapucinske provincije u Hrvatskoj i Sloveniji (1955. – 1958.) i od 1954. od strane zagrebačkog nadbiskupa koadjutora Franje Šepera postavljen za propovjednika u zagrebačkoj katedrali.⁴⁴ Kod prve propovijedi na Malu Gospu u katedrali je bio prisutan i Duda. Bila je to poznata Šagi – Bunićeva propovijed *Bogu nitko nije nevažan!* koju je kasnije uobličio u knjigu i tiskao ciklostilom. Duda kaže da je propovijed zvučala onda »kao da je sazvao Koncil.«⁴⁵ Propovijed je cjelovita na latinskom sačuvana u ostavštini fra Bonaventure Dude kao i njegova poruka Šagi – Buniću koliko ga je propovijed oduševila, kao i svjedočanstvo dano prilikom razgovora s fra Antom Barišićem 2003. godine kada je rekao da je ova propovijed bila izvan svih okvira dotadašnjih pretkoncilskih propovijedi.⁴⁶

Bonaventure Dude, B-10, Pismo Bonaventure Dude Tomislavu Šagiju od 14. II. 1956.; AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Dude*, B-10, Pismo Bonaventure Dude Tomislavu Šagiju od 4. III. 1957.

⁴¹ Usp. AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Dude*, B-10, Pismo Bonaventure Dude Tomislavu Šagiju od 2. II. 1955.

⁴² Usp. Bonaventura DUDA, *Razgovori i razmišljanja*, Zagreb, 2012., 164.

⁴³ Usp. Antun VOLENIK, *U službi evanđelja. Pastoralno-teološki i katehetski doprinos Bonaventure Dude hrvatskoj teologiji*, 23-24; Bonaventura DUDA, *Moj sveti Franjo*, Zagreb, 1990.

⁴⁴ Usp. Tomislav Zdenko TENŠEK, Tomislav Janko Šagi-Bunić, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 3-4, 920; Anto BARIŠIĆ, *Teandrička kristologija Tomislava Janka Šagi – Bunića*, Zagreb, 2012., 17.

⁴⁵ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Dude*, B-16, Razgovor fra Bonaventure Dude i fra Ante Barišića o Tomislavu J. Šagi-Buniću od 15. I. 2008., 6.

⁴⁶ Usp. AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Dude*, B-10, Sermo fr. Tomislav a Brodarovec; AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Dude*, B-16, Nastavak razgovora fra Bonaventure Dude i fra Ante Barišića o Tomislavu J. Šagi-Buniću od 20. XII. 2003., 2.

3. U službi koncilске obnove

Novi koncilski duh u tada socijalističkoj Hrvatskoj počinje se osjećati i prije sazivanja samog Koncila. Sada kao profesori KBF-a u Zagrebu Duda i Šagi – Bunić sudjeluju s drugim hrvatskim teolozima »zagrebačkog kruga«, Jerkom Fučkom, Josipom Turčinovićem, Vjekoslavom Bajsićem, Celestinom Tomićem, Adalbertom Rebićem i drugima u stvaranju i kreiranju Teološko-pastoralnog tjedna, koji nastaje na inicijativu nadbiskupa Franje Šepera.⁴⁷

Već u ovom pretkoncilskom razdoblju obojica usmjeravaju svoje duhovne i intelektualne kapacitete prema područjima u kojima će ostvariti svoje poslanje u duhu koncilске obnove. Duda 1962. tiska u Vjesnikovoj tiskari prijevod evanđelja, *Evanđelja. Život i nauka Isusa Krista, Spasitelja svijeta – riječima četvorice evanđelista*, dok je Šagi – Bunić već etablirani katolički intelektualac, teolog, pisac, profesor i izvanredni popovjednik.

Koncil je svakako bio prijelomni trenutak u životima obojice. Franjevac i povjesničar Emanuel Hoško reći će kako je Dudu »koncilski magisterij opečatio i oplodio i njegova fakultetska predavanja i sve daljnje njegovo djelovanje.«⁴⁸ Tomislav Zdenko Tenšek zapisao je o Šagi – Buniću i Koncilu sljedeće: »Za Šagi – Bunića Koncil je bio pravi izazov da ono što je znanstveno spoznao kroz povijesna i spekulativna razmišljanja pretoči u konkretnu crkvenu i društvenu zbilju. Kroz teologiju zemaljskih vrednota i čvrstu osnovicu da je u ljudskoj povijesti uskrsli i proslavljeni Krist prisutan kao uskrsnuli čovjek – čemu je neposredno i sam Šagi – Bunić dao svoj doprinos na Koncilu kao osobni teolog zagrebačkog nadbiskupa Franje Šepera – Šagi – Bunić se cijelim svojim bićem predaje primjeni koncilске teologije na konkretan život [...]«⁴⁹

Stvarnost Koncila brzo je potakla obojicu na konkretno djelovanje, o tome Duda kaže sljedeće: »Velika novost je nastala 1962. Počeo je Drugi Vatikanski sabor. A mi ništa nismo znali o Koncilu, jer se teško dolazilo do informacija. Jednoga dana je Šagi došao do nas s fakulteta, a ja sam ga pratio do sadašnjeg novog fakulteta. Tom sam mu prigodom rekao da naš jedna fratar, Zorislav, misli da bi trebao neki glas s koncila. A on reče: pati, to sam ti više puta rekao,

⁴⁷ Usp. Adalbert REBIĆ, Teološko-pastoralni tjedan u službi permanentnog obrazovanja prezbitera, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.) 3, 805-815.; Josip BALOBAN, Teološko-pastoralni tjedan u (ne)dovršenoj perspektivi Drugog vatikanskog koncila, u: *Bogoslovska smotra*, 80 (2010.) 3, 703-723; Josip BALOBAN, Pokoncilski pastoralno – teološki pomaci, u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 3-4, 562-563.

⁴⁸ Franjo Emanuel HOŠKO, Pogovor u Zborniku, u: Bonaventura DUDA, *U svijetlu Božje riječi*, 559.

⁴⁹ Tomislav Zdenko TENŠEK, Tomislav Janko Šagi – Bunić. 2. veljače 1923. – 21. srpnja 1999., u: *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 3-4, 919.

bit ćeš suđen na sudu Božjem. A to je on ozbiljno rekao. To je imalo značiti da s tim imamo što prije započeti. Kada sam se vratio kući rekao sam Zorislavu Šagijevo mišljenje da odmah idemo prof. Bakšiću, jer on je bio generalni vikar. Ja sam napisao prvi uvodnik, a Hren je dao prvi novac, i tako je nastao prvi Glas koncila u roku od tri dana.«⁵⁰

Dok je Duda djelovao u domovini na Fakultetu i u uredništvu *Glasa (s) koncila* aktualizirajući stvarnost Koncila i tumačeći njegove dokumente, Šagi – Bunić je boravio na samom Koncilu kao osobni teolog (perit) nadbiskupa Šepera. Duda govori o tome kako mu je Šagi – Bunić osobno pripovijedao o svom boravku u Rimu u vrijeme trajanja Koncila: »On je to doba iskoristio za dvije stvari. Jedna da Šeperu bude pri ruci, a druga njegov znanstveni rad. Skoro svaki dan je bio sa Šeperom, ako ne fizički onda telefonski. Šagi je pratio sve što se na Koncilu događalo. A i Hadrijan. Šagi je uspostavio vezu sa svim koncilskim teolozima izvan dvorane. Išao je na sva moguća predavanja koja su bila. Na sjednicama nije sudjelovao, osim preko Šepera. Na sjednici je samo Šeper govorio. Samo su biskupi mogli sudjelovati na sjednicama. A biskupi su mogli uzeti svaki sebi svog teologa [...]«⁵¹ U to vrijeme Duda je preuzeo njegove predmete na fakultetu, te je sa svojim i Šagijevim predmetima imao šesnaest sati nastave.⁵²

U ostavštini Bonaventure Duda sačuvana su samo dva manja pisma koje mu je Šagi – Bunić napisao. Prvo, nedatirano pismo, poticaj je Šagi – Bunića Dudi u kojem mu je, između ostalog, napisao sljedeće: »Jučer sam te doživio kao propovjednika. I zavolio sam te. I našao sam da si svoj, i da te ljubav Božja sakova, nikome slična.«⁵³ Drugo pismo poslano je iz Rima za vrijeme trajanja Koncila, 30. listopada 1963. godine, u kojem ga potiče da nastavi u domovini rad koji je započeo te mu ukratko govori o stanju na Koncilu, osobito o pitanjima redovničke obnove.⁵⁴ Također sačuvana je iz tog razdoblja i mala bilješka koju je Šagi – Bunić zapisao na poleđini pisma u njoj piše: »Kardinal Suenens govorio je francuski na Komemoraciji Ivana XXIII., znam iz preciznih izvora, da je to bila želja pape – neka se vidi da je latinski jezik koristan, ali da njegova

⁵⁰ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-16, Razgovor fra Bonaventure Duda i fra Ante Barišića o Tomislavu J. Šagi-Buniću od 15. I. 2008., 6.

⁵¹ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-16, Razgovor fra Bonaventure Duda i fra Ante Barišića o Tomislavu J. Šagi-Buniću od 15. I. 2008., 7.

⁵² Usp. AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-16, Razgovor fra Bonaventure Duda i fra Ante Barišića o Tomislavu J. Šagi-Buniću od 15. I. 2008., 7.

⁵³ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-10, Pismo fra Tomislava Šagija fra Bonaventuri Dudi

⁵⁴ Usp. AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-10, Pismo fra Tomislava Šagija fra Bonaventuri Dudi od 30. X. 1963.

dominacija posustaje. Samo za tebe i nikoga više!«⁵⁵ Zajednički koncilski hod očitovali su u prevođenju *Konstitucije o božanskoj objavi Dei Verbum*, za Dudu je, kako sam kaže, to bila »mala škola prementalizacije. Tu sam doživio, pomalo kao i učenik koncilskog iskusnika, koliko su prevoditelji, a kamoli čitatelji u opasnosti da 'novo vino' preliju u 'stare mješine'«.«⁵⁶

Postkoncilsko razdoblje donijelo je nove izazove. Zajedno, Duda i Šagi – Bunić, rade na prijevodima liturgijskih knjiga, a glavni angažman im je prenijeti u svijest i praksu Crkve u Hrvata novi koncilski smjer. Najplodnije razdoblje za obojicu tek je nastupilo. Bonaventura Duda postaje u ovom razdoblju traženi voditelj duhovnih vježbi, propovjednik, duhovni pratitelj i osoba od javnog značenja za crkveni život u Hrvatskoj. Novi procvat katoličkog tiska otvara širok prostor za razvoj publicistike i prenošenje koncilskih ideja. Šagi – Bunić će zajedno s Josipom Turčinovićem i Vjekoslavom Bajsićem formirati tzv. *trolist*, koji osniva Kršćansku sadašnjost i trajno će svojim djelovanjem na području izdavaštva i promicanja koncilске misli obilježiti cjelokupno vjersko izdavaštvo u Hrvatskoj, ali i šire, na području cijele tadašnje Jugoslavije i u mnogim zemljama Istočnog bloka. Duda koji je i sam bio blizak suradnik spomenute trojice opisuje njihove susrete: »Njih trojica osobito su imali karakteristiku da su nakon napornih dana umjeli voditi i duge razgovore o svemu a naročito o potrebama Kršćanske sadašnjosti [...] sadašnjost je bila njihov prvi, srednji i zadnji posao a uz to su svaki za se imali sto poslova.«⁵⁷

Hrvatski teolozi uglavnom su prihvatili Sabor, proučavali i tumačili donesene dokumente, istraživali njihove teološke sadržaje i pastoralne naglaske, osvjetljavali novost i važnost zadanih smjernica. Teolozi su u skućenim uvjetima socijalističkog-samoupravnog društva i partijske države pokazali se odgovornim jer su svojim objektivnim informiranjem i ispravnim usmjeravanjem očuvali golemu dinamiku duhovnog i teološkog buđenja unutar Crkve. S koncilskom obnovom promijenila se i metoda pristupa teologiji. Svi teološki traktati doživjeli su temeljitu preobrazbu s obzirom na nove metode koje se uvode u istraživanja (antropološka, povijesna, eshatološka, povijesno-kritička u pristupi Svetom pismu itd.). Pokoncilska teologija više se oslanja na društvene znanosti o čovjeku (sociologiju, psihologiju i sl.), a manje na filozofiju. Jedan od najbitnijih i najvažnijih projekata koncilске obnove bilo je prevođenje

⁵⁵ *Isto.*

⁵⁶ Bonaventura DUDA, Prihvat II. vatikanskog koncila u Hrvatskoj. Fragmenti za buduće cjelovitije poruke I, u: *Crkva u svijetu*, 31 (1996.) 2, 168.

⁵⁷ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-16, Nastavak razgovora fra Bonaventure Duda i fra Ante Barišića o Tomislavu J. Šagi-Buniću od 20. XII. 2003., 4.

Biblije na hrvatski jezik. Iako je to četvrti prijevod Biblije na hrvatski jezik, ovaj projekt ostvaren je zajedničkim radom hrvatskih književnika i teologa, tako su glavni nositelji projekta bili Jure Kaštelan i Bonaventura Duda. *Zagrebačka Biblija* objavljena je 14. rujna 1968. u izdanju Izdavačke kuće Stvarnost.⁵⁸

Osim značajnih ostvarenja na području ekumenizma, započeo je i dijalog s ondašnjim istaknutim marksistima. Iz postkoncilskog razdoblja važni su teološki radovi Tomislava Janka Šagi-Bunića: *Ali drugog puta nema. Uvod u misao Drugog vatikanskog koncila* (1969.), *Povijest kršćanske literature* (1976.), *Vrijeme suodgovornosti I-II* (1981.-1982.) i *Euharistija u životu Crkve kroz povijest* (1984.). Tenšek će reći kako je kod Šagi – Bunića »sve bilo usmjereno prema onoj bitnoj poruci povijesti spasenja o spasenjskoj usmjerenosti zemaljskih vrednota.«⁵⁹ Najbolje je teološki i pastoralni entuzijazam postkoncilskog razdoblja u teologiji i pastoralu sažeo Josip Baloban: »Taj entuzijazam prepoznaje se i očituje se na nekoliko ključnih pokazatelja kao što su: Teološko – pastoralni tjedan za svećenike, Glas Koncila, Kršćanska sadašnjost, brzo prevođenje koncilskih dokumenata i liturgijskih knjiga/obrednika, održavanje mnogobrojnih tribina i konferencija, aktivnosti vjernika laika, te osnivanje raznih teoloških instituta ponajprije u Zagrebu, a zatim i u drugim većim gradovima Hrvatske.«⁶⁰ Obojica su bili među inicijatorima i sudionicima svih ovih događanja u postkoncilskom razdoblju. Darko Tepert opisao je to ovim riječima: »U duhu Koncila zalagao se za liturgijsku obnovu, ali i obnovu redovničkog i cjelokupnog života Crkve. To, međutim nije činio iz nekog revolucionarnog žara. Takvo što protivilo bi se sasvim njegovoj osobnosti i njegovoj duhovnosti. On je to činio iz žara odanosti i poslušnosti Kristu i Crkvi. Iz tih godina, a i kasnije, ne može se zaboraviti njegovo veliko prijateljstvo s fra Tomislavom Šagi – Bunićem.«⁶¹

Teološko – pastoralni rad Tomislava Šagi – Bunića sažeo je ovim riječima fra Zdenko Tenšek: »Dok Šagi – Bunić strogom znanstvenom akribijom istražuje povijesni kontekst Kalcedonskog koncila (451. god.), te u tom svom istraživanju dolazi do teološko – pastoralnih konsekvencija o Kristu potpunom Bogu i potpunom čovjeku (Deus perfectus et homo perfectus) on tim svojim mladenačkim radom priprema teren za razumijevanje vizija II. vatikanskog

⁵⁸ Kompletna građa vezana uz nastanak *Zagrebačke Biblije* nalazi se u: AFSZg, *Biblija Stvarnost*, B-XVIII, kut. 1-27. ; AFSZg, *Ostavština o. Bonaventura Duda*, kut. B-16, B-17; Katica KNEZOVIĆ, *Zagrebačka Biblija 1968.*, Zagreb, 2008.

⁵⁹ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventura Duda*, B-10, Zdenko Tenšek o Tomi Šagiju, veljača 1992.

⁶⁰ Josip BALOBAN, *Pokoncilski pastoralno – teološki pomaci*, 561.

⁶¹ Darko TEPERT, *Govor na komemoraciji povodom smrti fra Bonaventura Duda*, u: *In memoriam. Fra Bonaventura Duda 1924. – 2017. Posebno izdanje Obavijesti Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 2017, 14.

koncila o autonomiji zemaljskih vrednota u odnosu na transcendentalne, ali i o relaciji tih zemaljskih vrednota prema nebeskim stvarnostima. Time istovremeno stvara i teološki temelj za govor i razumijevanje sadržaja civilizacije ljubavi. Dok neumorno piše o II. vatikanskom koncilu i njegovoj primjeni na život Crkve, posebice kroz pokoncilski nauk Crkve koji se naročito zrcali u nauku vrhovnih pastira, ključna mu je misao da je Crkva otajstvena zajednica (communio), neuništiva stvarnost nebeskog i zemaljskog, Božjeg i ljudskog faktora. Konačno, dok piše o civilizaciji ljubavi, vodiljna nit njegova govora jest Kalcedonska dogma i zajedništvo kao temeljna stvarnost i poziv II. vaticanskog koncila.«⁶²

4. Posljednja desetljeća života

Posljednja desetljeća života Bonaventure Duda i Tomislava Janka Šagi – Bunića nisu više obilježena strogim znanstvenim radom i svestranom pastoralnom angažiranošću. U razdoblju smiraja života okreću se temama koje sažimaju duhovnu i povijesnu stvarnost vremena u kojem su živjeli. Šagi – Bunić piše o civilizaciji ljubavi, Duda na istom tragu, ali drugim putem o otajstvu Božića. Šagi – Bunić pišući o civilizaciji ljubavi sav svoj život i djelo sumira u evanđeoskom odlomku iz Matejeva evanđelja 25, 40-45. I opet se ovdje njegov život i rad može sažeti u tekstu Zdenka Tenšeka: »Sve što ste učinili jednom od moje najmanje braće, meni ste učinili. S kojom se izražava da je sud čovjeku i rezultat njegova života okarakteriziran time što smo učinili za čovjeka [...] Šagi je kao teolog spekulativni skolastik, ali u njemu se može nazrijeti kako mu je bitno istaknuti čovjeka kao bogoljudsko biće, da je s Bogom povezan i da je taj čovjek na putu spasenja. Pa usprkos ogromnim barijerama među nama ljudima treba se tražiti načina, što je on kroz sav svoj rad pokušavao, da se dođe do ljudskog dijaloga a i do ostvarenja suživota usprkos različitostima. To je put spasenja.«⁶³ Dimenzija čovjekove bogosličnosti prisutna je i u promišljanjima Bonaventure Duda u svom djelu *Svijeta Razveselitelj* piše ovako o drugoj kitici hrvatske božićne pjesme *Djetešce nam se rodilo*: »Druga kitica sa svojim zgrnutim dogmatskim izričajem djeluje kao mala kalcedonska formula, uistinu, sažimlje članak Vjerovanja o Isusu Kristu Sinu Božjem, a osobito središnji članak 'sišao s nebesa'.«⁶⁴ Cijela ova knjižica izraz je Dudine civilizacije ljubavi. Pre-

⁶² Zdenko T. TENŠEK, Predstavljanje knjige T. J. Šagi – Bunića *Prema civilizaciji ljubavi*. Zagreb 1. rujna 1998., u: *Vjesnik hrvatske kapucinske provincije*, 32 (1998.) 4-5, 356.

⁶³ AFSKZg, *Ostavština fra Bonaventure Duda*, B-10, Zdenko Tenšek o Tomi Šagiju, veljača 1992.

⁶⁴ Bonaventura DUDA, *Svijeta Razveselitelj*. Hrvatski Božić, Zagreb, 1990., 40.

poznao je to i izvrsno istaknuo u svome izrazu sućuti zagrebački nadbiskup kardinal Josip Bozanić kao središnje mjesto Dudinog teološko-pastoralnog djelovanja: »Sam je u Svijeta Razveselitelj zapisao: 'U srcu kršćanstva stoji [...] božićni misterij u svojoj bogočovječnosti: na Božić se na zemlji počela pisati povijest Boga, da bi se na nebu otpočela pisati povijest svakoga čovjeka' (str. 33). Kršćanstvo se na izvrstan način zbilo u životu oca Bonaventure, koji je svojim svećeništvom i redovništvom živio novost Božiće radosti, dramatičnost Muke i Smrti Isusove o otajstvo Gospodinova slavnog uskrsnuća. Uronjen u Krista, živog i prisutnog među ljudima, bio je bljesak Isusovog Evanđelja koje poziva na bogoljublje i čovjekoljublje.«⁶⁵

Zaključak

Ovaj govor o Bonaventuri Dudi i Tomislavu Janku Šagi – Buniću započeo je poticajem Božje riječi koja je bila pokretač, okosnica i život obojice, a završava govorom o civilizaciji ljubavi koja poziva na ljubav prema Bogu i čovjeku. Izvor ovih dvaju velikana, koji su bili toliko različiti kako kaže sam Duda, povezala je od prvih dana nit Franje Asiškog, njihov franjevački poziv na život po Pravilu sv. Franje gdje se jedina norma za svakog franjevcu – život po evanđelju Isusa Krista – ostvario u punini u životima obojice. Ljubav koja nije ljubljena ponovno je oživjela i bila ljubljena u životima Franjine braće Dude i Šagi – Bunića, u Šagi – Bunićevoj *Oporuci* iz 1955. i Dudinoj pjesmi *Biti mi daj (Mjesečina)* iz 1963. godine.

Neka na kraju o tom bratskom i prijateljskom odnosu koji je bio u izgradnji Božjega kraljevstva na zemlji ostane u sjećanju ovo svjedočanstvo biskupa Vlade Košića izrečene u homiliji prigodom mise zadušnice za utemeljitelje Kršćanske sadašnjosti: »Druga riječ Pisma je riječ na kojoj je naš dragi pokojni prof. Tomislav Šagi – Bunić gradio vlastitu duhovnost i utvrđivao u duhovnosti svoje slušatelje i čitatelje, prijatelje i poštovatelje, znači upravo radikalizaciju ovog prije spomenutog stava kako se čovjek treba samo Bogu jednome klanjati. Kada se stekne takva hrabrost da se ne bojimo moćnika ovoga svijeta, niti se sagibamo pred ikojim stvorom tada je moguće istinski drugome služiti. Tada naime to služenje, nije samoponižavanje nego samopotvrđivanje i izraz vlastitoga rasta. Ljubav prema bližnjemu nije prazna gesta, nije gluma ni poza, nego – djelo, čin akcija. Sjećam se kako je gotovo ražalošćen prof. Šagi govorio da je

⁶⁵ Josip BOZANIĆ, Pismo sućuti zagrebačkoga nadbiskupa kardinala Josipa Bozanića, u: *In memoriam. Fra Bonaventura Duda 1924. – 2017. Posebno izdanje Obavijesti Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb, 2017., 26 – 27.

dugo razmišljao nad tim tekstom i kako mu je žao što nije u životu više učinio, jer Gospodin Isus nije rekao da smo nešto učinili za njega kada smo govorili, učili, čitali i pisali, nego kada smo nešto konkretno braći i sestrama – učinili. Prof. Bonaventura tješio je tada prof. Šagija: pa i čitanje, pisanje, govor i poučavanje je – djelo. Djelo za čovjeka da se upravo čovjek izgradi da se učvrsti njegov 'ja', jer kad mu se pomogne da shvati istinu, tada će je i prihvatiti i živjeti.⁶⁶

Njihova teologija i duhovnost nastajale su u samostanskim sobicama, ispovjedaonicama, fakultetskim aulama, koncilskim zasjedanjima, ali ponajprije u susretima s ljudima, Šagijeva na putu od Dubrave do Fakulteta u poznatim tramvajskim susretima i Dudina u mirogojskim šetnjama. Iz njihova primjera »locus theologicus« jest čovjek u odnosu prema Bogu u svojoj svakodnevi. Kao teolozi bili su svjesni da su pozvani ostvariti sintezu znanstvenika i vjernika. Da se smiju odreći svoje znanstveno-istraživačke zadaće i zadovoljiti se samo nastavno-obrazovnom službom na teološkim školskim institucijama. Međutim i da je njihova zadaća dijalog sa svijetom i teološka prosudba svih bitnih pitanja čovjeka, svijeta i života; istodobno oni su dužni navjestiteljima evanđelja u Crkvi zacrtati put kojim se trebaju kretati i probrati sadržaje koje valja naviještati.

Summary

TOMISLAV J. ŠAGI – BUNIĆ AND BONAVENTURA DUDA.

A FRIENDSHIP IN THE SERVICE OF THE CONCILIAR RENEWAL

Daniel PATAFTA

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
d.patafta@yahoo.com

On the basis of material from the legacy of friar Bonaventura Duda and published texts in various publications, the article tries to show the life journey of two Croatian Franciscans, Capuchin Tomislav Janko Šagi-Bunić and Franciscan Bonaventura Duda. The acquaintance of these two monks and priests dates from the time when they were both in seminaries in Varaždin and educated in the Franciscan Classical Comprehensive School in the same city. Although they had different characters, different approaches to work, and different life journeys, in the background of all this there

⁶⁶ Vlado KOŠIĆ, Bili su to vizionari – proroci, u: *Kana*, 36 (2005.) 12/394, 26-27.

remained a continuous friendship that was woven into the lives and work of these two friends until the end of their lives. Duda and Šagi-Bunić are inscribed in the history of the Church in Croatia and in the Croatian national history as important names of the conciliar renewal in Croatia and as persons who, each in his own way, directed intellectual and pastoral life of the Church in Croatia in decisive periods of the conciliar renewal, in a socialist society dominated by the Communist totalitarianism and open atheisation. Their lives and work are a permanent testimony that in discovering one's own baptismal mission, the human being becomes a locus theologicus, a place of God's presence and activity in the Church and the world, that is being realised through activity of individuals in their dedication to a certain mission in the Church. Their friendship is also a testimony that a sincere friendship is also a locus theologicus, insofar as it is a ground from which a great good springs forth, thereby contributing to the renewal of the Church and social reality, that is, of the human being as an unavoidable part of those realities, while the footprint of good remains recorded among the generations that follow. In that sense, this article studies the relation between two Croatian theologians, Tomislav J. Šagi-Bunić and Bonaventura Duda, marked not only by the Franciscan charisma of mission in the Croatian nation, high education, and quality scientific and pastoral work, but also by life-long friendship that was completely involved in their mission in the Church and nation. The article tracks their lives from the time of their education in Varaždin until the death of Šagi-Bunić, covering difficult and decisive periods in the life of the Church in Croatia.

Keywords: *Bonaventura Duda, Tomislav Janko Šagi-Bunić, friendship, Second Vatican Council, Church among Croatians, post-conciliar renewal, civilisation of love.*